

Kirjoja

Ari Aukusti Lehtinen^a

Luonnon paikat ympäristösuunnittelussa

Ilona Hankonen

Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2021. (284 s.)

Ilona Hankonen tarkastelee maisematutkimuksen alaan liittyvässä *Ihmisiä metsässä* -väitös-kirjassaan metsäluonnossa olemisen muotoja ja merkityksiä elämänlaadun ja hyvinvoinnin kannalta. Hän on kiinnostunut erityisesti arkisesta luonnossa olemisesta ja toiminnasta kulttuurina. Hankonen kysyy, kuinka ja millä ehdoin luonto hahmottuu kulttuurisena ympäristönä. Millaisia tekijöitä tähän hahmottumiseen liittyy? Millainen luonto koetaan hyvänä olemisympäristönä? Mitkä ja millaiset toimijat sen muodostavat? Mikä on paikkojen rooli hyvän olemisympäristön kokemisessa? Kuinka kokemusasiantuntijuus, ympäristökompetenssi ja -kansalaisuus rakentuvat luonnossa olemisen myötä?

Hankonen nojaa tutkimuksessaan posthumanistiseen näkökulmaan, mikä ohjaa tarkastelemaan luonnon lajiston ja materiaalisten kytkentöjen kokonaisvaltaista läsnäoloa luonnossa olemisen toimintaympäristönä ja affektikenttänä. Aineiston hän on koonnut 14 luonnossa paljon liikkuvan satakuntalaisen 'luontoihmisen' kävelyhaastattelun avulla. Hankosen tutkimuksellinen painopiste on posthumanistisen teoriapohjan testaamisessa.

Hankosen mukaan käytännössä tilanteisesti etenevä luonnossa oleminen ja toiminta häivyttävät väistämättä rajoja luonnon, ihmisen ja (varuste)teknologian välillä. Tällainen huokoisuus osoittaa, että toimijuutta ja vaikuttavuutta ei tule nähdä ihmishuokouksena. Hankonen tunnistaa kyllä inhimillisen toimijuuden erityislaadun mutta tekee eron konstruktionistiseen tutkimusotteeseen korostamalla, että diskurssit eivät tuota todellisuutta kuten sosiaalisessa konstruktionismissa ajatellaan, vaan ne ovat osa tilanteisesti verkostoitunutta maailmaa.

Hankosen mukaan posthumanismi ei edellytä ajatusta ihmisen ja ei-ihmisen arvo-perustan perimmäisestä samuudesta vaan päinvastoin ihminen nähdään ainutlaatuisena moraalisenä subjektina, jonka luontoretket ja luonnossa oleminen avaavat yhteyden elämän perimmäisiin arvoihin ja tarkoituksellisuuteen liittyviin kysymyksiin. Tällä tavoin Hankonen ottaa etäisyyttä posthumanismin jyrkimpiin linjauksiin ja samalla irrottautuu tiukan vastakaisuuden leimaamista jaoista konstruktionistisiin ja posthumanistisiin lähestymistapoihin.

Huokoisuuden tarkennuksessa Hankonen korostaa 'affektiivisten piirien' tilanteista kehkeytymistä eli ihmisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välistä affektien virtaa luontokokemuksessa. Hänen kohteenaan on nimenomaisesti affektiivisten piirien syntyminen vaikuttavat tekijät sekä näiden piirien merkitys paikkakokemuksen rakentumisessa. Hän myös yhdistää toiminnallisen sekä kokemus- ja aistimusperäisen tietämisen osaksi

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, ari.lehtinen@uef.fi

piirien muodostusta. Hankosen mukaan ”polku affektoi kulkijaansa” (ss. 48–49), ja affekti syntyykin aina tietyissä tilanteissa, tietynlaisen tietämisen ja tiedon (väljemmin: ympäristökompetenssin) varassa. Tietämisen affektiiviset ja kognitiiviset laskokset synnyttävät kehämäisiä ja synergisiä tietorakenteita. Näin tieto ja tilanne hahmottuvat luontokokemuksen perustavina tekijöinä.

Väitöskirja kuljettaa lukijaansa inspiroituneen ja inspiroivan kerronnan varassa – teksti etenee teoriainformoituneena tiheänä kuvauksena siitä, kuinka luonnossa oleminen on perustavan kokonaisvaltainen tapahtuma. Kyse on intensiivitutkimuksesta, joka tuottaa omistautuvan aineistokoonnin ja syvällisen analyysin varassa kiintoisan lisän sekä posthumanistiseen teoreettiseen kehitysohjelmaan että suomalaisen luontopoliittiseen keskusteluun.

Hankosen tutkimus ohjaa sellaiseen luontopoliittiseen ajatteluun ja suunnitteluun, joka antaa tilaa luonnonympäristölle kulttuuriarvoina. Kyse on tavallaan paluusta luontoon, joka hahmottuu perinteisten esteettisten luontokokemusten ja sivistyksellisten motiivien kautta. Kyseessä on myös vaatimus vahvistaa sellaista kulttuurista kestävyttä, joka nojaa subjektiiviseen tietoon luontopaikoista, -arvoista ja -merkityksistä.

Hankonen korostaakin tarvetta kehittää luontokäytäntöjä ja ajattelumalleja metsä- ja ympäristösuunnittelussa. Tutkimuksensa soveltavissa jaksoissa hän hahmottelee, millaisin kysymyksenasetteluin on mahdollista edetä, jos haluamme kokonaisvaltaista tietoa esimerkiksi luonnon virkistyskäytöstä ja hyvinvointivaikutuksista. Tässä tulee esiin Hankosen tutkimuksen (yhteiskunta)kriittinen ote: hän näkee lohkoutuneen nykyhallinnon ongelmana sen kyyryttömyyden käsitteellistä oman hallinnon alansa reunoille ja katveisiin jääviä ilmiöitä. Erityisesti metsälalla Hankonen tunnistaa kynnyksiä, jotka vaikeuttavat omaksuttujen ajattelumallien ja ontologioiden uudistamista.

Hankosen mukaan luonnon virkistys- ja monikäyttökäyttötutkimus on pääasiassa keskittynyt kahteen kohteeseen: kaupunkien lähiluontoon ja erämaaolosuhteisiin. Alan tutkimus on hänen mukaansa myös suuntautunut pääosin luonnonsuojelualueille. Nämä luonnon tilallista erillisyyttä korostavat rajaukset jättävät useita katvealueita tutkimukseen. Päivittäiskäytön alainen arkinen luonto on Hankosen mukaan jäänyt vähälle huomiolle, kuten myös luonnon eksistentiaalinen luonne – sen merkitys muuna kuin resurssina. Näin esimerkiksi metsäkonfliktien tutkimus on pääsääntöisesti kohdistunut taloudellisten ja ekologisten arvojen ristiriitoihin.

Tämä Hankosen havainto on mitä mielenkiintoisin. Samalla kuitenkin on huomionarvoista, että hänen tutkimuksensa myös tuottaa omanlaisensa luonnon tilallisen erillisyyden. Kävelyhaastattelujen informanteiksi valitut 14 paljon luonnossa aikaa viettävää ’luontoihmistä’ edustavat kukin luonnon erityisharrastajia, siis intohimoisia luontoon menijöitä – monen haastatellun kohdalla tulee hyvin ilmi intensiivinen luonnossa olemisen, kulkemisen ja jopa (melkein) asumisen teema. Luonto käsitteellistyy Hankosen työssä kyllä arkisena kokemukseksi, mutta siltikin omana maailmanaan ja rikkautenaan. Luonto on oman käymisensä paikka, arkikokemuksellinenkin, mutta se ei hahmotu päivittäisenä ja elimellisenä asumisen, työn ja kulutuksen osatekijänä. Luonto on Hankosen työssä oma erillinen, tosin monelle arkinen, elämänpiirinsä.

Hankosen väitöstutkimus on yksilöllisen luontokokemuksen ja ympäristökompetenssin syväanalyysia ja siinä on myös vahva (luonto)tiedonpoliittinen juonne, joka ilmenee kriittikkinä lohkoutunutta ympäristöhallintoa ja -suunnittelua kohtaan. Hallinnon ja suunnittelun kritiikki on näkyvästi esillä työssä, vaikka tutkimuksen yhteiskunnallinen viitekehys, jolle on omistettu oma alalukunsa aivan kirjan alussa, käsitellään yllättävänkin suppeasti. Tämän seurauksena työn yhteiskunnallinen käsitteellinen perusta jää ohueksi, mikä myös vaikeuttaa luontopoliittisen kritiikin luontevaa motivoimista mukaan tutkimukseen. Tällöin käsittelyyn eivät nouse sellaiset suunnittelun kehykset ja kynnykset, jotka estävät uusien tutkimuslöydösten asianmukaisen välittymisen päätöksentekoon, tässä tapauksessa posthumanistisen luontotutkimuksen näkökulmien ja tulosten välittymisen metsäsuunnittelun ja vaikkapa luonnonsuojelun linjakorjauksiin.

Hankosen posthumanistinen väitöskirja tarjoaa kyllä runsaasti käsitteellisiä eväitä luontopoliittiseen uudistustyöhön. Affektiiviset piirit, ei-inhimillinen toimijuus ja luontopaikat ovat konsepteja, jotka metsäsuunnittelun ja luonnonsuojelun käytäntöihin sovellettuina vahvistaisivat olennaisella tavalla niiden kulttuurista ymmärrystä ja ’huokaisen hyvinvoinnin’ tilantajua. Tätä potentiaalia pohtii ansiokkaasti Karoliina Lummaa (2022) arvioidessaan Ilona Hankosen väitöskirjaa sekä väittelijän ja allekirjoittaneen välistä väitöskeskustelua Turun yliopiston Porin kampuksella tammikuussa 2022. Käsitteeni on, että Hankosen suunnittelun korjausliikkeisiin kurkottavan tutkimuksen yhteiskunnallinen kantavuus olisi voinut vahvistua nykyisestäään perusteellisemmän luontopoliittisen valta-analyysiin myötä. Oma kysymyksensä tietysti on, kuinka paljon ja mitä kaikkea väitöstutkimukseen on mahdollista sisällyttää kun ensisijaisena päämäärä on kuitenkin posthumanistisen teorian testaaminen ja kehittäminen.

Joka tapauksessa Ilona Hankosen *Ihmisiä metsässä* -väitöskirja on taidokkaasti hiottu ja ehjä kokonaisuus. Tutkimuksen kulku ja vaiheet tempaavat lukijan mukaansa, ja kuin huomaamatta vaativa teoreettinen tarkastelu yhdistyy vaikkapa mustikkapaikan apajaestetiikkaan. Teos affektoi lukijaansa. Väitöskirja on monografia ja vielä suomenkielinen sellainen. Ratkaisu on rohkea ja samalla tiedepoliittisesti tärkeä. Kirjanmitta antaa tilaa syvälliselle ja pitkäjänteiselle aiheeseen paneutumiselle, suomenkielisyys mahdollistaa helpomman yhteyden ympäristösuunnittelun käytäntöihin, ja se myös laajentaa suomenkielisen tiedesanan käyttöalaa.

Lähteet

Lummaa, K. (2022) Metsäkulttuuri ei ole vain ihmisten asia. *Tiede & Edistys* 1–2 91–95. <<https://tiedejaedistysjournal.fi/article/view/114680/71450>>.